

NAŠE SPOLEČNÉ ZAČÁTKY: PŘED 900-STY LETY

opat Polykarp Zakar, OCist.

Okolnosti založení

V roce 1098 opustil opat Robert a jeho dvacet jedna druhů klášter Molesme a přesídlili na místo nazývané Cistercium, okolo 20 km od města Dijon. Tam založili nový klášter, který na asi 20 let nesl jednoduše jméno *novum monasterium*.

Toto založení podle názoru mnohých, a to až dokonce do naší doby, přišlo jako odpověď na skutečnost, že náboženská kázeň „benediktinů“, a to včetně těch z Molesme, se stala uvolněnou a potřebovala nějakou reformu. A proto podle této teorie přišel „Cisterciácký řád“, který letos slaví své devítisté výročí zrodu, na svět jako „reformovaná verze“ benediktinského mnišství. Poněvadž ale žádná dějinná událost není tak jednoduchou, jak se jeví ve své shrnuté, učebnicové formě, má tento článek za úkol rozplést tento problém, pak popsat, co se přesně přihodilo v Citeaux v roce 1098, a nakonec zhodnotit jeho význam pro ustavení toho, co dnes nazýváme „cisterciáci“.

Pokud se slovo „řád“ (ve smyslu řeholního řádu) používá ve svém současném významu, musíme hned uvést, že před 900-sty lety nikdo ani nepomyslel na „zakládání Cisterciáckého řádu“ z toho prostého důvodu, že v 11. stol. neexistovaly žádné „řeholní řády“ jako takové, a to včetně „benediktinského řádu“. Přesně vzato ve skutečnosti to, co my dnes nazýváme „benediktinský řád“, je pouze konfederací řeholních kongregací (vytvořenou za papeže Lva XIII dne 12.VII. 1893), jež sama uvedla při svém ustavení, že nezamýšlí zřídit „řád“ v kanonickém smyslu. Ti řeholníci a řeholnice, kteří píší za své jméno tři písmena OSB (*Ordinis Sancti Benedicti*) tedy tím pouze dávají najevo, že patří k nějaké řeholní kongregaci, jež se řídí Řeholí sv. Benedikta. Tehdy v 11. stol. znamenalo slovo „řád“ vztahující se k řeholní organizaci pouze „způsob života“ či „observanci“.

Pár slov o pramenech

Po staletí se historikové čerpalili své poznatky o počátcích Citeaux ze dvou spisů, dvou „exordií“, a to *Exordium Magnum* a *Exordium Parvum*. Tím prvním jmenovaným je dílo utkané z faktů, pověstí a teologických úvah. Jeho autor se jmenoval Konrad. Byl mnichem v Clairvaux a toto dílo dal dohromady v posledních letech 12. století. Zemřel jako opat v Eberbachu v roce 1221. Ten druhý pak je ranější a mnohem kratší kompilace, která ale obsahuje mnohem spolehlivější historické údaje o počátcích Citeaux. Jeho autor je neznámý a spis obsahuje sedmáct stručných kapitol.

První významné odhalení moderní historiografie ohledně počátků Citeaux bylo učiněno na začátku našeho století, když Tiburtius Humpfner, mnich Zircu v Maďarsku, našel v Rakousku rukopis, který obsahoval nezkrácený text *Exordia Magna*. Na základě tohoto rukopisu byl s to ukázat, že po kanonizaci sv. Roberta v roce 1222 byly vyjmuty kapitoly, které kritizovaly Roberta kvůli opuštění Citeaux, a ve většině kodexů byl předán dál pouze ořezaný text. Publikace dříve neznámých částí textu Otcem Humpfnerem v roce 1908 vedla historiky k tušení, že na povrch nevyhnutelně vystoupí i jiná překvapení o prvotním Citeaux.

Tato odhalení nečekala dlouho. Už v roce 1927 objevil kanovník z Toulouse - bývalý trapista, který se jmenoval Robert Trilhe - rukopis, jenž obsahoval jak stručný přehled počátků Citeaux ve dvou kapitolách, tak i kratší verzi cisterciáckých prvních konstitucí *Carty Caritatis* v kapitolách čtyřech. Nicméně Trilheho nejdůležitější odhalení spočívalo ve zjištění, že tento „přehled“ *Carty Caritatis* byl ve skutečnosti starší a až do té doby neznámou verzí textu samého. Třetí odhalení se stalo v roce 1939 v Ljublani ve Slovinsku, kdy Josef Turk odkryl dokonce ještě starší, předtím ztracenou verzi téhož dokumentu, jenž pojmenoval *Carta Caritatis Prior*.

Po 2. světové válce začalo systematické pátrání a srovnávání pramenů a brzy bylo jasné, že všechny dřívější názory ohledně *Exordia Parva* byly nesprávné. Bylo třeba provést zejména tyto dvě zásadní opravy: za prvé, nebylo napsáno v roce 1119, nýbrž později, a za druhé, nebylo sestaveno coby historický úvod ke *Cartě Caritatis*, ale bylo daleko spíše druhou

verzí kratšího a dřívějšího spisu objeveného Trilhem a pojmenovaného jím jako *Exordium Cistercii*. Výsledkem těchto odhalení bylo, že historici si začali uvědomovat, že Citeaux bylo založeno jako jedno z mnoha podobných založení, a že abychom předložili „pravdivý příběh“ tohoto založení, musíme se podívat na historický kontext, jenž zahrnuje všechna dobová mnišská hnutí.

Začátky Citeaux a Řehole sv. Benedikta

Jak *Exordium Magnum* tak i *Exordium Parvum* zdůrazňovaly, že Citeaux bylo založeno za účelem návratu k „čistotě“ Řehole sv. Benedikta (*puritas Regulae, resp. recitudo Regulae*). Co ale pak znamenal tento výraz na konci 11. století? Abychom pochopili smysl tohoto výrazu, musíme zběžně nahlédnout na to, jak se Řehole historicky používala v západním mnišství.

Řehole, jejímž konečným účelem je řízení mnišského života ve službě evangelia, se psávaly už ve 4. století. Řehole sv. Benedikta, která byla napsána v polovině 6. století, vystoupila na světlo, aby zaujala výsadní postavení mezi těmito ranými řeholemi. Podle benediktinské řehole je klášter školou Boží služby, ve které jsou mniši, žijící v komunitě pod Kristem jako svou hlavou, vedeni na cestě Božích příkazů. Jejich život představuje vyvážený režim, v němž chválení Boha (*opus Dei*), duchovní četba (*lectio divina*), fyzická práce (*labor manuum*) a ostatní denní činnosti harmonicky splývají.

Pro zakladatele Citeaux, stejně jako pro středověké mnichy obecně, měl příklad života sv. Benedikta velký význam. To, co víme o jeho životě, je obsaženo v životopise od papeže Řehoře Velikého, jenž je napsán jako řada rozprav. V tomto díle se Benedikt popisuje jako „muž Boží“ (*vir Dei*), jako člověk, který žil z Boha a pro Boha. Benedikt je vykreslen, jak přijímá množství lidí z okolí, a třebaže není knězem, chápe se úkolu vést je k víře „nepřetržitým kázáním“ (*praedicatione continua*). Řehoř též píše, že Benedikt poslal své bratry do blízkého městečka, aby vhodně nabádali řeholnice, které tam žily. Nejdůležitějším úryvkem pro budoucnost Řehole bylo nicméně následující prohlášení z Rozprav: on (sv. Benedikt) napsal řeholi pro mnichy a šlo o dílo jasné ve svém vyjádřování a význačné svou moudrou uvážlivostí (*discretionem praeceptum*). Mnozí historici se domnívají, že právě díky této jedné větě od sv. Řehoře Velikého získala Řehole sv. Benedikta svůj význam v dějinách Církve a západní civilizace.

Pro vyjasnění musíme nicméně říci, že sv. Benedikt nezaložil řeholní řád způsobem jako později sv. Donimik či sv. Ignác. On „pouze“ napsal Řeholi a dokonce i v této Řeholi ponechal pole problémů na uvážení opata kláštera, což je skutečnost, která představuje zcela otevřený a víceméně „lidský“, vyvážený a vyrovnaný pohled na mnišský život. Pár příkladů nám pomůže pochopit ducha Benediktovy Řehole. V dobách, kdy dokonce ani papežové nebývali opravdově voleni, ale víceméně úřadující papež jednoduše jmenoval svého vlastního nástupce (a podle běžné praxe i postarší opatové klášterů jmenovali své nástupce), tak tehdy sv. Benedikt předepisuje, že opat se má vybírat volbami.

Sv. Benedikt byl zjevně spíše pokorný a zdrženlivý zákonodárce. Např. poté, co uspořádal s velkou péčí liturgické užití žalmů, a co zaplnil deset kapitol podrobnými pokyny týkajícími se pořadí psalmodie, sv. Benedikt přidává: „Chceme však výslovně připomenout, že kdyby se toto schéma někomu nelíbilo, může si je uspořádat, jak soudí, že je to lepší“. Sv. Benedikt chtěl, aby opat kláštera vykazoval podobnou zdrženlivost v řízení svého kláštera. Takto předepsal, že opat má ve všech důležitých věcech naslouchat radám svých mnichů a přidal následující slova: „Řekli jsme, že se k poradě mají svolat všichni, protože Bůh často zjevuje to, co je lepší, mladšímu“. Řehole upozorňuje na skutečnost, že v klášterním životě musí všechny věci být na svém místě, že modlitba, práce a odpočinek musí být rozloženy v dobře vyvážené harmonii.

Podle tradice zemřel sv. Benedikt v roce 547 a krátce poté v roce 577 byly jeho mniši vypuzeni z Montescassina a proslulý klášter obnoven po 170 let. Benediktovi mniši si našli útočiště v Římě a tudíž se po dlouhou dobu mělo za to, že po smrti sv. Benedikta byl mnišský život v kláštorech v Římě organizován podle jeho Řehole. Nedávná zkoumání nicméně ukázala, že tomu tak nebylo. Ve skutečnosti po Benediktově smrti začalo období

„smíchaných řeholí“: většina klášterů vycházela z několika různých řeholí včetně Benediktovy. Zdá se, že dokonce Rozpravy papeže Řehoře Velikého odrážejí směsici několika rozdílných řeholí a observancí, takže je zcela nepřesné hovořit dokonce i o něm jako o „benediktinovi“.

Kupodivu bylo to v Anglii, kde se na konci 7. století Řehole sv. Benedikta stala poprvé základním dokumentem pro mnišský život, což je skutečnost, již lze připsat slovům chvály papeže Řehoře Velikého na Řeholi ve jeho Rozpravách. Jiný významný krok směrem k širokému přijetí Benediktovy Řehole se uskutečnil v době Karla Velikého, který chtěl mít řeholní život ve své říši organizován podle shodných řeholí a zvyků. Jiný Benedikt, sv. Benedikt z Anianu, právě v té době ustanovoval benediktinskou Řeholi pomocí svých dvou vlivných děl o mnišském životě (*Codex Regularum* a *Concordia Regularum*), z nichž byly obě založeny na „Římské řeholi“ od sv. Benedikta.

Musíme též zmínit obecnou „klerikalizaci“ mnišského života v raném středověku jako druhý činitel při formování beneditinského života a zvyklostí. Liturgickým modlitbám se dostávalo čím dál tím většího důrazu, zatímco tělesná práce ztrácela svůj význam. Byl to sv. Benedikt z Anianu, kdo zavedl tzv. „trojitou modlitbu“ (*trina oratio*), tj. denní recitaci 15-ti žalmů, 5-ti za živé, 5-ti za zemřelé obecně a 5-ti za konkrétní osoby nedávno zesulé. Jako přídavek k modlitbám předepsaným Řeholí sv. Benedikta měli mniši recitovat těchto 15 žalmů, plus ještě deseti dalších žalmů po vigiliích v zimě nebo pěti v létě. Zplnomocněnci karolínského říšského dvora prováděli dozor v jednotlivých kláštřech a ukládali všude stejné zvyklosti a rituály.

Podobné tendence pokračovaly i v klášteřích patřících ke clunyjské reformě 10-tého století, kde sestávala „trojitá modlitba“ z celkem 30 žalmů. Následně nabobtnalo denní officium v Cluny až k bodu, kdy se každý den mělo recitovat 215 či dokonce 240 žalmů. Ranní modlitba podle Cluny (nazývaná *Prima* nebo též „první hodinka“) samotná obsahovala 26 žalmů. Celý systém mnišského života prodělala velkou deformaci. Abychom citovali nějaký význačný příklad, tak opati, kteří žili pod pravomocí Cluny, ztratili svou nezávislost, přičemž podstoupili opatu Cluny, který přijímal titul *abbas abbatum*, postavení jediného skutečného opata.

Jako odpověď na takovou proměnu započalo v Itálii nové hnutí a šířilo se na sever. Pod vlivem tohoto hnutí, jež prosazovalo poustevnický život s důrazem na odloučenost, prostotu a tichost, založil sv. Robert v roce 1075 Molesme. Molesme se rychle ocitl nazpátky pod vlivem Cluny, přičemž se stalo majetným, a klášter odchýlil od svých původních záměrů. Skupina mnichů nahlížela na toto odchýlení se s nelibostí a tak začala plánovat založení nového kláštera, což se v roce 1098 stalo skutečností.

Založení Cîteaux podle Exordia Cistercii a podle Exordia Parva

Tyto dva dokumenty neobsahují žádné náznaky ohledně doby, kdy byly napsány. Ty rukopisy, v nichž dokumenty přetrvaly dodnes, se rovněž časově vymezují jen s obtížemi. Nejstarší rukopis, který obsahuje *Exordium Cistercii*, byl napsán okolo roku 1130, zatímco nejstarší rukopis obsahující *Exordium Parvum* je o něco pozdějšího data.

Tyto dva dokumenty se výrazně liší ve svém mínění o klášteře Molesme. *Exordium Cistercii* na jedné straně pronáší dosti pozitivní výrok:

„Jak je dobře známo, v diecézi Langres je klášter dobré pověsti, vynikající v řeholní horlivosti. Brzy po svém založení, v krátké době, byl požehnán bohatstvím Boží dobrotivosti a dostalo se mu velké proslulosti díky mužům, kteří se připojili do jeho řad. Díky hojnosti svých majetků a lesku cností svých členů se stal význačným.... Ti mniši (zakladatelé Cîteaux) seznali, že život, který vedou, je sice zbožný a nádherný, ale odpovídá jen v malé míře Řeholi, vůči níž se podle svých tužeb a úmyslů se zaslíbili, že ji budou následovat.“

V textu *Exordia Parva* na straně druhé čteme následující, mnohem kritičtější části:

„Tito muži (zakladatelé Cîteaux) pod vnuknutím Boží milosti začali mezi sebou hovořit už v Molesme o dodržování Řehole svého sv. Otce Benedikta. Sdíleli nářky a zármutek, když si uvědomili, že slíbili slavnostním zaslíbením tuto Řeholi následovat, ale vůbec nedodržovali, a tak vědomě hřešili přestupováním svých slibů. A poté opat a jeho bratři, pamětlivi si svých

slibů, se rozhodli, že na tom místě (totiž Citeaux) budou řídit svůj život podle Řehole sv. Benedikta, již chtěli dodržovat. Odřekli se čehokoliv, co nebylo slučitelné s Řeholí.“

V několika rukopisech chybí obrat „vědomě hřešili přestupováním svých slibů“. Avšak dokonce i bez tohoto obratu předkládá tento text velmi ostrý odsudek Molesme, zatímco *Exordium Cistercii* představuje podstatně odlišný pohled. V každém případě se jeví jasným, že mniši, kteří přesídlili do Citeaux, se soustředili na to, uvést do praxe Řeholi sv. Benedikta způsobem odlišným od toho v Molesme.

Čas a místo založení Citeaux

Co se týče přesného data založení, zmiňuje jak *Exordium Cistercii* tak i *Exordium Parvum* výhradně rok 1098 bez jakéhokoli dalšího upřesnění. *Exordium Magnum* praví, že založení se událo na svátek sv. Benedikta, 21. března, a že splynulo s květnou nedělí. Musíme ovšem mít na paměti, že toto přesné datum bylo pochopitelně zapsáno až 100 let po události samé se symbolickým významem data účelově zdůrazněným v textu. Mohli bychom se podívat, jak příhodné pro založení by to bylo, kdyby se založení událo jeden týden před velikonoce.

Co se týče přesného místa založení, zahrnuje *Exordium Cistercii* následující popis:

„Přišli do divočiny, do pustiny zcela odlehlé pouště. Shodli se na tom, že drsnost místa odpovídá přísnosti jejich představ, jež nosili ve svých myslích.“

Obrat o „divočině, pustině zcela odlehlé pouště“ je biblickou citací z 2. knihy Mojžíšovy (32:10), a takto je nutno jej také brát jako vyjádření teologického ideálu („putování napříč pouští“ podle 2. knihy Mojžíšovy) spíše než zeměpisným popisem. Jiný, podobný popis se nalézá v *Exordiu Parvum*:

„S horlivostí se vypravili do pustiny zvané Citeaux. Tento kout země patří do diocéze Chalon a protože byl hustě pokryt trním a bodláčím, lidé tam nebyli zrovna četní, nýbrž byl obýván převážně zvířaty. Když tam muži Boží dorazili, posoudili to místo jako pro ně vhodné, a to o to více, že se jím opovrhovalo a že bylo nepřístupné ostatním. Sekali trní a bodláčí a vyčistili křoviska.“

Soudobé prameny nicméně naznačují, že zatímco Citeaux bylo pokryto lesem, nebylo celkem neobydleno. Ve skutečnosti hrabě Raynald, dřívější vlastník té země, dal též mnichům kostelík umístěný na orné půdě, jež musel být postaven jak lidmi tak i pro lidi žijící v okolí. A mimoto je dobře známo, že rušná cesta probíhala blízko současného místa kláštera, a že hypotéza, že původní umístění kláštera bylo dále na sever, zůstává nepotvrzena. Je tedy vysoce pravděpodobným, že zakladatelé kláštera nezapočali svůj počín na zcela opuštěném místě.

Sv. Robert - první opat Citeaux

Sv. Robert, jenž se narodil okolo roku 1028 někde blízko Champagne, založil Molesme v roce 1075 a bylo mu téměř 70 let, když vedl svých 21 druhů do Citeaux, jehož založení bylo popsáno zprávou z let 1122-23 pocházející od Viléma z Malmesbury. Podle všech údajů byl hlavním hybatelem Štěpán Harding, bývalý benediktin z Anglie, který byl studentem v Paříži a prostřednictvím svých cest po Itálii se seznámil s mnišskými hnutími posledních let v té zemi. Byl velmi ovlivněn tím, čeho tam byl svědkem, a tak započal kriticky probírat všechny mnišské praktiky, jež nebyla předepsána či zmíněna v Řeholi: „... začal s neodbytnými otázkami o jejich smyslu (*rationem eorum efflagitare coepit*)“. Tento přístup vedl k zásadě, že, co se týče praktik mnišského života, je třeba opustit všechny ty, které nejsou ve shodě s Řeholí sv. Benedikta.

Třebaže Robert byl zakládajícím opatem, v Citeaux samotném až do 17. století nebylo jeho jméno v seznamu mezi ostatními dřívějšími opaty, což je vynechání, které zřetelně ukazuje, že někteří z jeho druhů nesli nelibě skutečnost, že se sv. Robert do 18 měsíců vrátil do svého prvně založeného kláštera. Dokonce i dnes hovoří cisterciáci o Robertovi jako o „polovičatém zakladateli“, poněvadž nevytrval u toho, co sám založil. A proto tedy se příběh jeho života stále jeví jako jakési tajemství, jež si vyžaduje vysvětlení.

Exordium Cistercii je ohledně něho úplně strohé a *Exordium Parvum* jde jen trochu nad kopírování dopisu Huga, papežského zmocněnce, pro arcibiskupa z Langres, v němž se nachází následující hutný pokyn: „My jej (Roberta) vracíme k Vám, aby jste jej znovu ustanovil opatem v Molesme. Kdyby snad se svou obvyklou lehkovážností (*solita levitate*) znovu opustil ...“

Výraz „obvyklá lehkovážnost“ vyjadřuje pochopitelně víceméně záporný názor na jeho charakter, neboť naznačuje, že sv. Robert byl zvyklý činit rozhodnutí nejen s klidem, nýbrž i s jistou známkou nezodpovědnosti. Ba ještě trpčí je ve svém pohledu na sv. Roberta autor *Exordia Magna*, který jej viní ze ztráty řeholní horlivosti. Jak už jsme ale zmínili výše, sv. Robert byl v roce 1220 - krátce poté, co bylo sepsáno *Exordium Magnum* - kanonizován (pokud je nám známo, kanonizace byla prosazována cisterciáky) a tak ty kapitoly, které jej posuzovaly záporně, byly odstraněny ze všech pozdějších kopií. Až v roce 1908 se vynořil jeden rukopis s původním textem.

Účel a význam založení Cîteaux

Třebaže si spleť této otázky zasluhuje samostatný článek, o jednom hlavním bodu týkajícím se role práce v mnišském denním řádu zde přece jen můžeme pojednat. V nynější době je zvykem citovat heslo „*Ora et labora*“ coby program Řehole sv. Benedikta. Nicméně méně známou je skutečnost, že tento obrat se nenalézá v Řeholi a nebyl dokonce ani zformulován až do konce 19. století, a to Maurem Wolterem, zakladatelem německého benediktinského opatství Beuron. Sv. Benedikt sám hovoří o tělesné práci ve 48 kapitole své Řehole a jeho základní poučkou je, že „zahálka je nepřítelem duše“. Později pak přidává:

„Kde místní poměry či chudoba vyžadují, aby se bratři postarali o sklizeň plodin sami, ať se nermoutí. Vždyť právě tehdy jsou skutečnými mnichy, když žijí z práce svých rukou jako naši Otcové a apoštolové. Přesto ať se všecko děje s mírou z ohledu na malomyslné.“

Sv. Benedikt si byl zajisté vědom učení sv. Pavla, že „kdo nepracuje, ať nejí“ (2Sol 3:11). Přesto však pravděpodobně též přijal zvyky a názory své doby, jež nepovažovaly práci na poli za patřičné zaměstnání pro mnichy. Ve skutečnosti je velmi zajímavé se podívat, co praví o práci na poli soudobá *Řehole Mistrova (Regula Magistri)*, tedy text, s nímž byl sv. Benedikt dobře obeznámen a opakovaně jej používal při sestavování své řehole. Názory *Řehole Mistrovy* nepochybně odrážejí mentalitu mnichů v 6. století v Itálii. Tak podle 86. kapitoly *Řehole Mistrovy* by měli mniši své pozemky pronajímat, aby je netrápily starosti ohledně jejich obdělávání.

Dále jsou v jedné dlouhém následném oddílu textu dále rozvedeny dva argumenty, jež nelze jen tak přejít. Za prvé, praví autor, práce na poli se jako zaměstnání patří pro lidi, kteří se nemohou zabírat duchovními záležitostmi, a za druhé, mniši se mají postit, a z toho důvodu se od nich nedá očekávat tělesná práce vyžadovaná pro práci na poli. Stručně řečeno, u tohoto pohledu 6. století nemůžeme očekávat nástin „teologie práce“ tak, jak by se rozvíjela v naší době. Ve skutečnosti byl dán navíc k těmto dvěma důvodům vyjádřeným v *Regula Magistri* ještě jeden třetí, založený na převažujícím sociálním pozadí raného mnišství. Nechat svět za zády a stáhnout se do kláštera (*recessus in monasterium*) se dělo v období pozdní antiky po vzoru běžné praxe šlechty, která se stahovala do svých venkovských statků (*secessus in villam*). A mimoto, stejně jako to byl případ jakéhokoli statku té doby, i kláštery bývaly provozovány za pomoci služebníků najímaných na fyzickou dřinu.

V pozdějších dobách prodělalo postavení práce značné změny. Např. sv. Bonifác očekával od svých mnichů misionářskou činnost, zatímco Karel Veliký ve své „obecné směrnicí“ (*admonitio generalis*), která byla určena všem klášterům jeho říše, nařídil výnosem, že každý klášter musí provozovat školu. Takto tedy se právě v karolinském období kláštery staly středisky intenzivní duševní práce, a mniši se začali považovat za strážce kulturního dědictví. V době sv. Benedikta z Anianu se mnišský život stal více zaměřeným na liturgii. Toto nové zaměření přispělo k rozhodnutí Cluny vyloučit děti ze svých klášterů, třebaže děti se opakovaně zmiňovaly v Řeholi sv. Benedikta. S tím jak liturgické činnosti zabíraly čím dál tím větší část dne, nezůstávalo dost času na pořádnou tělesnou či duševní práci. Cluny nejen že zavedlo instituci laických bratrů (a navíc mimo ně bylo připraveno zaměstnávat rovněž

výpomoc za mzdu), ale očekávalo i ode všech svých mnichů, že stráví značnou dobu denní prací.

A na závěr: nesmíme si představovat, že v roce 1098 žila první komunita v Citeaux tímto způsobem jako sv. Benedikt na Montecassinu v 6. století. Už kvůli jediné věci, neboť Citeaux, stejně jako Cluny, vyloučili děti z kláštera. A navíc i instituci konvršů tak, jak byla ustavena v Citeaux, nelze dost dobře vsadit do uspořádání života, jenž si sv. Benedikt v duchu představoval. A přece navzdory tomu, že si Citeaux podrželo hodně zvyklostí z doby sv. Benedikta z Anianu, uspělo ve znovuzjednání nové harmonie mezi společnou modlitbou, duchovní četbou a rozjímáním, a denní prací jakožto jednou ze svých výrazných úspěchů v oživeném životě mnišství.

Pomysleli vůbec zakladatelé Citeaux na „založení“ nového řeholního řádu? Nejpravděpodobněji ne. Takový cíl by totiž byl pro jejich dobu přežitkem. Kromě toho byli sami právě dost zaměstnáni žitím svých životů.